

# Antikapitalist Zihniyet\*

LUDWIG VON MISES

## Kapitalizmin Toplumsal Vasıfları Ve Kapitalizme Yöneltilen Eleştirilerin Psikolojik Sebepleri

### Tüketici Hakimiyeti

Modern kapitalizmin karakteristik niteliği, malların kitleler tarafından tüketilmek üzere kitlesel üretimidir. Netice, ortalama hayat standardının daimi olarak yükselmesi, yani çoğunluğun gitgide zenginleşmesidir. Kapitalizm sokaktaki adamı "proleterya" olmaktan çıkartacak, bir "burjuva"nın düzeyine yükseltir.

Kapitalist bir toplumun pazarında, sokaktaki adam, satın almak veya almamak yoluyla neyin hangi miktar ve hangi kalitede üretileceğine nihai kararı veren hakim tüketici konumundadır. Tamamen veya çoğunlukla müreffeh vatandaşların rafine lüks tüketim mallarına yönelik taleplerini karşılamakta olan mağazalar ve atölyeler, piyasa ekonomisinin iktisadi kuruluşunda sadece ikincil bir rol oynarlar. Büyük sermayenin boyutlarına asla ulaşamazlar. Büyük sermaye daima doğrudan veya dolaylı olarak kitlelere hizmet eder.

«Sanayi Devrimi»nin getirmiş olduğu radikal toplumsal değişimin mahiyeti, işte bu çoğunluğun yükselişinden ibarettir. Tarihin

daha önceki çağlarında köle ve serf, fakir ve dilenci yığınları olarak yaşayan kitleler, artık iş adamlarının sipariş topladığı müşteriler haline gelmişlerdir. «Daima haklı» olan müşteriler; yoksul üreticileri zenginliğe, zengin üreticileri de fakirliğe iten patronlardır.

Hükümetlerin ve siyasetçilerin hazırladığı kocakarı ilaçları tarafından sabotaja uğratılmamış bir piyasa ekonominin bünyesinde, halkı boyunduruk altında tutan, haraç ve vergi toplayan ve zavallılar kırıntılarla yetinmek zorundayken mükellef ziyafetlere oturan ekabir bir eşrafa yer yoktur. Kâr sistemi, halkın taleplerini mümkün olan en iyi ve en ucuz yoldan karşılamaya muvaffak olan insanların refaha kavuşmasını sağlar. Refah sadece tüketicilere hizmet edilerek kazanılabilir. Kapitalistler, halkın taleplerini mümkün olan en iyi yoldan tatmin edecek şekilde yatırım yapmayı başaramadıkları anda, derhal sermayelerini yitirirler. Her kuruşun oy hakkı demek olduğu gündelik bir plebisitte; fabrikalara, dükkânlara ve çiftliklere kimin sahip olacağını ve kim tarafından işletileceklerini belirleyen tüketicilerdir. Üretimin maddi araçlarının kontrolü, hakim tüketicilerin tasdik ve men etme ehliyetine tâbi olan bir sosyal fonksiyondur.

Çağdaş hürriyet kavramının anlamı bundan ibarettir. Reşit olan her kişi, hayatını ta-

sarladığı şekilde yaşamakta serbesttir. Tek bir planı zabıta tedbirleriyle dayatan bir planlama otoritesinin, yani sosyal cebir ve baskı aygıtının tasarılarına göre yaşamak mecburiyetinde değildir. Bireyin hürriyetini sınırlayan, başkalarının şiddet kullanması veya tehdid değil, kendi bedeninin psikolojik yapısı ve üretim faktörlerinin kaçınılmaz ve doğal kısıtlılığıdır. İnsanın kendi kaderi üzerindeki tasarrufunun, tabiat kanunları denilen şey tarafından belirlenen sınırları aşamayacağı barizdir.

Bu olguları tesbit etmek, her hangi bir mutlak standart veya metafizik nosyonları göz önünde bulundurarak birey hürriyetine dair hüküm vermekle aynı kapıya çıkmaz. «Sağ» olsun, «sol» olsun, totaliteryanizmin savunucularının doktrinlerine dair bir hüküm de ifade etmez. Kitlelerin «gerçek» ihtiyaç ve menfaatlarına en iyi neyin hizmet edeceğini bilmeyecek kadar budala ve cahil oldukları, kendi kendilerine zarar vermemeleri için acilen bir hamiyete, hükümete muhtaç oldukları yolundaki totaliter iddialarla meşgul olmaz. Bu tür bir hakimlik mevkiisi için hazır bulunan bir süpermenin mevcudiyetine dair izahları irdeleme işine de girişmez.

### İktisadi İyileşme Saikleri

Sıradan insan, geçmiş asırlarda bilinmeyen ve dolayısıyla en zengin insanların bile ulaşamayacağı konforlara kapitalizmde ulaşmıştır. Lakin, şüphesiz, otomobiller, televizyon setleri ve buzdolapları bir insanı mutlu etmeye yetmez. Bunlara kavuşan insan, o an için, evvelce olduğundan daha mutlu olabilir. Fakat, isteklerinin bir kısmı yerine gelmez, yeni istekler peydah olur. İnsan tabiatı böyledir.

Pek az Amerikalı, ülkelerinin en yüksek hayat standartlarına sahip olduğunun ve ortalama Amerikalının hayat tarzının, kapitalist olamayan ülkelerde yaşayan büyük çoğunluk için efsanevi ve ulaşılması mümkün olmayan bir hayat tarzı olduğunun farkındadır. Halkın çoğunluğu, sahip olduklarını ve olabilecekleri-

rini küçümser ve ulaşamayacakları şeylerin hasretini çeker. Daha ve daha çok eşyaya duyulan bu tatminsiz iştah için kederlenmek beyhudedir. İnsanı iktisadi iyileşme yoluna sokan saik, tam da bu heves, bu nefsaniyettir. İnsanın elindekilerle ve kolayca elde edebilecekleriyle iktifa etmesi ve kendi maddi şartlarını ıslah etmeye teşebbüsten kayıtsızca kaçınması bir fazilet değildir. Bu tür bir tavır, makul insanlardan ziyade hayvanlara yaraşır. İnsanın en karakteristik özelliği, amaçlı faaliyetleriyle kendi refahını ilerletme yolundaki teşebbüslerinde asla duraksamamasıdır.

Lakin, bu teşebbüsler hem hedefe, hem de, amaçlanan neticeleri doğurmaya uygun olmalıdır. Çağdaşlarımızın önemli bir bölümünün hatası, çeşitli malların daha fazla arz edilmesi yönünde talepte bulunmaları değil, bu hedefe varmak için münasip olmayan vasıtaları seçmeleridir; zira onlar sathi ideolojiler tarafından yanıltılmaktadırlar. Doğru olarak anlaşılmalı hayati menfaatlerinin hilafında politikaları tercih etmektedirler. Hareket tarzlarının uzun vadedeki neticelerini göremeyecek kadar kör bir halde, geçici kısa vadeli neticelerle haz duymaktadırlar. Nihayetinde genel sefalete, iş bölümü ilkesi çerçevesinde toplumsal işbirliğinin çözülüşü ve barbarlığa dönüşüne sebep olacak tedbirleri savunmaktadırlar. İnsanlığın maddi şartlarını iyileştirecek tek bir yol mevcuttur: Nüfus artışına nisbetle sermaye birikiminin büyüme hızını artırmak. İşçi başına düşen sermaye yatırımı miktarı büyüdükçe, daha çok ve daha iyi mallar üretmek mümkün olur. Bu, kapitalizmin bu kadar çok hor görülen kâr sisteminin getirmiş olduğu ve her gün yeniden getirmekte olduğu neticedir. Buna rağmen, günümüzde mevcut çoğu hükümet ve siyasi parti, bu sistemi yıkmaya arzusu duymaktadır.

Niçin hepsi birden kapitalizme nefret ve tiksinti ile bakıyorlar? Bir taraftan kapitalizmin kendilerine sağladığı refahtan istifade ederken, niçin «eski güzel günler»e ve günümüz Rus işçisinin sefil koşullarına özlemle bakıyorlar?

### Statü Toplum ve Kapitalizm

Bu soruyu cevaplamadan önce, kapitalizmi statü toplumundan ayıran vasfın altını çizmekte fayda var.

Piyasa iktisadının müteşebbislerini ve kapitalistlerini, statü toplumun aristokratlarına benzetmek hayli yaygındır. Bu mukayesenin kaynağı, her iki grubun da, toplumların diğer fertlerinin nisbi kötü şartlarına nazaran daha zengin olmalarıdır. Ancak, bu benzetmeye başvurmakla, aristokratik zenginlik ile «burjuva» veya kapitalistik zenginlik arasındaki temel farklılık gözden kaçırılmaktadır.

Bir aristokratın refahı, bir piyasa olgusu değildir; tüketicilere yönelik arzdan kaynaklanmaz ve halktan kaynaklanan bir fiille ortadan kalkmaz, hatta etkilenmez bile. Bu refah fetih veya bir fatihın ihsanı ile ortaya çıkmıştır. İhsan edenin vazgeçmesi, başka bir fatihın şiddet yolu ile el koyması veya israf yolu ile kaybedilir. Feodal lord, tüketicilere hizmet etmediği gibi, halkın memnuniyetsizliğinden de etkilenmez.

Müteşebbisler ve kapitalistler ise, refahlarını kendi iş adamlarını himaye eden halka borçludurlar. Tüketicilere daha iyi ve daha ucuz hizmet eden bir başkası ortaya çıkıp yerlerini alır almaz, zenginliklerini derhal kaybederler.

Kast ve statü kurumlarını, insanların farklı mevki, hak, iddia ve hukuki güvence altına alınmış imtiyaz ve men edilmelerinin doğuştan geldiği gruplara bölünmelerini yaratan tarihi şartların tasviri, bu çalışmanın sınırlarını aşar. Burada bizim için önemli olan, sadece, bu feodal kurumların muhafaza edilmesinin kapitalist sistemle uyumsuzluğudur. Bu kurumların ortadan kaldırılması ve kanun önünde eşitlik ilkesinin tesis edilmesi, insanlığın üretim araçlarının özel mülkiyeti ve özel işletme sisteminin mümkün kıldığı bütün faydalardan istifade etmesinin önündeki engelleri kaldırmıştır.

Mevki, statü veya kasta dayalı bir toplumda, ferdin hayattaki yeri sabittir. Belirli bir mevkide doğmuştur ve toplumdaki konumu,

kendi mevkisine mensup olan her bireye belirli imtiyazlar, mükellefiyetler ve yasaklar getiren kanun ve adetlerle kesin şekilde tesbit edilmiştir. İstisna olarak, iyi veya kötü talih, nadir görülen bazı vaziyetlerde bir kişiyi daha yüksek bir mevkiye yükseltebilir veya daha düşük bir mevkiye alçaltabilir. Lakin, kural olarak, belli bir katman veya mevkiye mensup bir kişinin şartlarının değişmesi ancak tüm mensubiyet zümresinin şartlarının değişmesiyle mümkün olabilir. Birey, öncelikle bir milletin vatandaşı değil; ancak bir zümrenin (estate, stand, etat) mensubudur ve milli vücudunda ancak bu dolayısıyla katılabilmektedir. Başka bir mevkiye mensup diğer bir ülküdaşı ile ilişkiye girdiği zaman, bir cemaat hissi duymaz.

Sadece, kendisini diğer kimsenin statüsünden ayıran uçurumu hisseder. Bu farklılık giyimden yanısıra kullanılan dilde de belirgindir. Kadim rejimlerde (ancient regime), Avrupa aristokratları tercihen Fransızca konuşurlardı. Üçüncü zümre anadili kent halklarının alt tabakaları ve köylülüler ise, eğitimden geçmiş insanlar için anlaşılmasız olan mahalli lehçeler, jargon ve argo kullanırlardı. Her mevkiye mensup olanlar farklı giyinirlerdi. Başka bir yere gelmiş olan bir yabancıyı mevkisini anlamakta hiç zorluk çekilmezdi.

Eski güzel günlere methiye düzenlerin kanun önünde eşitlik ilkesine yönelttikleri asıl eleştirisi, bu ilkenin zümre ve paye farklılıklarını ortadan kaldırılmış olmasıdır. Kapitalizmin toplumu «atomize» etmiş olduğunu, «organik» bölünmesini çözerek «şekilsiz» kitlelere dönüştürmüş olduğunu söylemektedirler. «Kalabalık», üstün bir duruma gelmiş; budalaca maddecilikleri, geçmiş çağların soylu standartlarına galebe çalmıştır. Para kraldır artık. Hiçbir kıymeti olmayan kimseler kıymeti harbiyesi olan insanların eli boşken zenginliğin ve bolluğun tadını çıkarmaktadır.

Bu tenkit, aristokratların eski rejimde faziletleri ile sivrilmiş olduklarını, mevki ve gelirlerini, ahlaki ve kültürel üstünlüklerine borçlu olduklarını ima etmektedir. Bu vehmin yanlışlığını meydana çıkarmaya bile gerek

yoktur. Tarihçi hiç bir değer yargısında bulunmaksızın, belli başlı Avrupa ülkelerinin yüksek aristokrasilerininin 16. ve 17. asırlarda meydana gelen dini ve meşruti mücadelelerinde kendi ülkelerinde zekice zafer kazanmış olan tarafın safında yer almış askerlerin, yaltakçıların ve saray mensuplarının varisleri olduğunu vurgulamadan geçemez.

Kapitalizmin «muhafazakâr» ve «ilerici» düşmanları, eski standartları değerlendirirken anlaşamaları da, kapitalist toplumun standartlarını mahkum ederken tamamen mutabakat halindedirler. Onların gördüğü şekliyle, buna layık olan kendi yoldaşları değil, anlamsız ve değersiz olanlar refah ve prestij kazanmaktadırlar. Her iki grup da, «laissez faire» kapitalizminin bariz bir şekilde adaletsiz metotları yerine, daha adil "bölüşüm" metotlarını uygulamaya koyacaklarını iddia etmektedirler.

Aksaksız bir kapitalist sistemde, mutlak değer standartları bakımından kimlerin tercih edilmesi gerektiği hususu pek tartışılmaz. Kapitalist piyasa demokrasisinin getirdiği, insanların «hakiki» kabiliyetlerine, yaradılış özelliklerine ve ahlaki önemlerine göre ödüllendirilmesi değildir. Bir insanı daha çok veya az müreffeh yapan, katkısına herhangi bir "mutlak" adalet ilkesi bakımından verilen değer değil, onu tamamen kendi şahsi ihtiyaçları, arzuları ve amaçları bakımından değerlendiren kendi vatandaşlarının ona belli bir kıymet biçmeleridir. Piyasa anlamındaki demokratik sistem tam olarak budur. Müşteri daima haklıdır, yani hakimdir. O, tatmin edilmek ister.

Milyonlarca insan, tüm dünyaya yayılmış olan Pinkapinka firması tarafından üretilen bir meşrubat olan Pinkapinka içmek ister. Milyonlar, dedektif hikayeleri, esrarlı çizgi romanlar, bol resimli gazeteler, boğa güreşleri, viski, sigara ve çikletten hoşlanır. Milyonlar, silahlanmak ve savaş açmak isteyen hükümetlere oy verir. Bu yüzden de, bu ihtiyaçları en iyi ve en ucuz şekilde tatmin eden girişimciler zengin olmayı başarır. Piyasa ekonomisi çerçevesinde, akademik değer hükümleri değil,

halkın satın almak veya almamak şeklinde güncel olarak ifade ettiği değerlendirmeler geçerlidir. Piyasa sisteminin adaletsizliğinden yakınan kumarcıya yalnızca bir tavsiye verilebilir. Zengin olmak istiyorsan, daha ucuz veya daha çok hoşlanacakları bir şey arz ederek halkı tamin etmeyi dene! Başka bir meşrubat karışımıyla Pinkapinka'yı altetmeyi dene. Kanun önünde eşitlik, sana her milyonere meydan okuma kudreti veriyor. Hükümet tarafından dayatılan kısıtlamalarla sabote edilmiş bir piyasada, çukolata kralını, film yıldızını veya boks şampiyonunu geçemediyse bu sadece senin hatandır.

Bununla birlikte, şiir yazmaktan veya felsefe yapmaktan alacağın hazzı konfeksiyon ticaretinden veya profesyonel bokstan kazanacağın zenginliklere tercih ediyorsan, böyle yapmak da serbesttir. Kuşkusuz, o zaman çoğunluğa hizmet edenler kadar para kazanamayacaksın. Piyasanın ekonomik demokrasisinin kanunu budur. Daha az insanın ihtiyaçlarını karşılayanlar, çoğunluğun taleplerini tatmin edenlerden daha az oy -yani daha az para kazanırlar. Sözkonusu olan para kazanmaksa, sinema yıldızı felsefeciden, Pinkapinka imalatçısı senfoni bestecisinden daha çok kazanacaktır.

Toplumun dağıttığı ödüller için rekabet fırsatının toplumsal bir kurum olduğunu farketmek önemlidir. Tabiatın pek çok insana verdiği fitri engelleri ortadan kaldırmak veya hafifletmek mümkün değildir. Bu, pek çok kişinin hasta doğduğu veya sonradan sakatlandığı gerçeğini değiştirmez. Bir kişinin biyolojik donanımı, hizmet edeceği sahayı kısıtlar. Kendi fikirleriyle düşünme kabiliyeti olanlar sınıfıyla, bu kabiliyete sahip olmayanlar sınıfı arasında derin bir uçurum vardır.

### Hevesler ve Hayalkırıkları

İnsanların kapitalizmden niçin yakındıklarını anlama çabasına girişebiliriz artık. Toplumlarda birey, kötü talihini kendi denetiminin dışındaki kuvvetlere yükleyebilir. Bir köledir, çünkü tüm varoluşu belirleyen insa-

nüstü kuvvetler kendisine o mevkiyi biçmişlerdir. Bunun sorumlusu kendisi değildir, acizinden utanmasını gerektiren bir şey yoktur. Örneğin karısı, içinde bulunduğu konumdan dolayı kendisini suçlayamaz. Böyle bir durumda, eşi ona «Sen neden bir beyefendi değilsin? Eğer bir beyefendi olsaydın, ben de hanımefendi olurum» diye hesap soracak olsaydı, şu cevabı verebilirdi : «Eğer bir beyefendinin oğlu olarak doğmuş olsaydım, nikahıma senin gibi bir köle kızını almaz, başka bir beyefendinin kızını alırdım; bir hanımefendi olmaman tamamen senin suçundur; ebeveynini seçerken niçin daha zekice davranmadın?»

Kapitalizmde bu çok daha farklıdır. Burada, her bireyin hayattaki konumu kendi çabalarının sonucudur. İhtirasları gerçekleşmemiş olan herkes bilir ki, eline geçen fırsatları değerlendirmemiş; denemiş, fakat muhataplarınca noksan bulunmuştur. Eğer karısı kendisine, «Niçin haftada sadece seksen dolar kazanıyorsun? Şayet eski dostun Paul kadar zeki olsaydın, bölüm şefi olurdu ve ben de daha iyi bir hayat sürerdim» diye çıkışırsa, kendi yetersizliğinin bilincine varacak ve kendini aşağılanmış hissedecektir.

Kapitalizmin hakkında çok şey söylenmiş olan acımasızlığı, herkesi kendi vatandaşlarının refahına yapmakta olduğu katkılara göre değerlendirmekte olmasından ibarettir. **Herkes başarıklarına göre** ilkesinin hükmü şahsi yetersizlikler için mazeret kabul etmez. Her insan bilir ki, kendisinin başaramadığını başaran kendisi gibi başka insanlar vardır. Her insan bilir ki, kendisinin kıskandığı insan da, kendisinin başlamış olduğu noktadan yola çıkmış, kendi başarılarıyla yükselmiş bir insandır. Ve, daha kötüsü, başkalarının bunun farkında olduğunu bilir. Karısının ve çocuklarının gözlerinde sessiz bir yakınma okur gibidir: «Niçin daha zeki olmadın?» Kendisinden daha başarılı olanlara nasıl hayranlıkla bakıldığını görür ve kendi başarısızlığına şikayetle veya kendine acıyarak bakar.

Kapitalizmde pek çok insanı mutsuz kılan, kapitalizmin en arzu edilir konumlara

yükselme şansını herkese tanımakta olması ve kuşkusuz bunu nisbeten az kimsenin başarmabilmesidir. İnsan kendisi için ne kazandıysa, hırslının kendisinden kazanmasını istediklerinin yalnızca bir kısmından ibaret olacaktır. Kendisinin başaramadığını başaran örnekler daima gözünün önünde olacaktır. Kendisini geçmiş olan insanlar vardır çevresinde; bilinçaltında onlara karşı aşağılık kompleksleri geliştirir. Serserinin düzenli bir işi olana, fabrika işçisinin şefine, idarecinin başkan yardımcısına, başkan yardımcısının şirket genel müdürüne, üçyüz bin dolarlık malı mülkü ve/veya birikimi olan bir insanın milyonere karşı tavrı böyledir. Her insanın kendine güveni ve moral dengesi, daha büyük kabiliyet ve kapasite ifadeleri olarak önünde duran insanları düşündükçe sarsılır. Herkes kendi bozgununun ve yetersizliğinin bilincindedir.

«Batılı» aydınlanma ile rasyonalizm, faydacılık ve ve laissez faire sosyal felsefesini, bu fikir cereyanları tarafından geliştirilmiş olan politikaları radikal bir şekilde reddetmiş olan Alman yazarlarının uzun listesi Justus Möser ile başlar. Möser'i kızdıran yeni ilkelere biri de, subayların ve memurların terfisinde adayın sülalesinin, soyluluk bağlarının, yaş ve kıdeminin değil, şahsi hakediş ve kabiliyetlerinin ölçü alınması talebiydi. Başarının istisnasız şahsi hak edişe dayalı olduğu bir cemiyette hayat, der Möser gibi basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, tahammül edilemez bir hayattır. Herkes kendi kıymetini ve liyakatini olduğundan fazla gösterebilir; insan mizacı böyledir. Bir insanın hayattaki mevkii fitri mükemmelliğin haricindeki unsurlara dayalıysa, en alt basamaktakiler bu durumu kabullenir, kendi değerlerinin farkında olarak şeref ve öz-saygılarını muhafaza etmeye devam ederler. Fakat sadece şahsi liyakat belirleyici olursa işler değişir. O zaman başarısız olanlar kendilerini hakir ve aşağılanmış hissederler. Neticede, kendilerini geçen herkese karşı nefret ve husumet duyacaklardır.

Kapitalist fiyat ve piyasa sistemi öyle bir kurumdur ki, bir kişinin başarısını veya başa-

rısızlığını belirleyen sadece hakediş ve başarımış olduklarıdır. Möser'in hakediş ilkesi karşısındaki peşin hükmü için ne düşünülürse düşünülün, bu ilkenin psikolojik sonuçlarını tasvir ederken haklı olduğu kabul edilmelidir. Başarıya ulaşmak için çalışmış ama yetersizlikleri yüzünden başarılı olamamış olanların duygularını büyük bir vukufu kavramıştır.

Böyle bir insan, kendi kendisiyle barışık olma ve kendinden emin olma haline yeniden kavuşabilmek için bir günah keçisi arayacaktır. Başarısızlığına kendi hatalarının sebep olmadığına kendi kendini ikna etmeye çalışacaktır. En azından, kendisini geçmiş olanlar kadar zeki, etkin ve gayretlidir. Ama, talihsizlik bu ya, bu alçak düzen en layık olanları ödüllendirmemekte; adi, hilekar, istismarcı «kaba bireycileri» taçlandırmaktadır. Başarısızlığın sebebi dürüstlüğüdür. Başarılı rakiplerinin kendi yükselişlerini borçlu oldukları adi hilelere başvuramayacak kadar terbiyeli-dir. Kapitalizmin sahasında oynamaktadır ve birey, bir tarafta fazilet ve yoksulluk, bir tarafta adilik ve zenginlik arasında bir tercih yapmak mecburiyetindedir. Allah'a şükür, kendisi ilkini tercih etmiş ve ikinciye reddetmiştir.

Bu tür günah keçisi arayışı, her bireyi vandaşların refahına yaptığı katkılarla değerlendirilen ve her bireyin kendi talihinin kendi eseri olduğu bir toplumsal düzende yaşayan fertlere has bir tutumdur. Böyle bir cemiyette, ihtirasları tam olarak tatmin olmamış her toplum mensubu kendisinden daha başarılı, olmuş bir diğer ferdin talihinden rahatsızlık duyar. Budala olanlar, iftira ve kara çalma yoluna giderek bu histen kurtulmaya çalışırlar. Daha bilgili olanlar ise, şahsi iftiralarla kendilerini kaybetmez, başarısızlıklarının kendi hataları olduğunu söyleyen vicdanlarının sesini işitilmez hale getirmek için nefretlerini felsefe içinde, anti-kapitalizm felsefesiyle asilleştirirler. Kapitalizme yönelttikleri tenkidi müdafaa ederken sergiledikleri fanatiklik, bu tenkidin yanlışlığı konusunda kendi suçurlarıyla mücadele ediyor olmalarından kaynaklanır.

Boşa çıkmış heveslerden şikayet etmek,

kanun önünde eşitlik ilkesine dayalı bir toplumda yaşayan bireylere özgüdür. Bu şikayet asrında, kanun önünde eşitlikten değil, fakat bu ilkeye dayalı bir toplumda yaşayan bireyler arasında zihni kabiliyet, irade kuvveti ve tatbik kudreti eşitsizliklerinin gözle görünür hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bir ferdin ne olduğu ve neyi başarabildiği ile kabiliyetleri ve başarabildikleri hakkındaki kendi fikri arasındaki derin uçurum, acımasız bir şekilde meydana çıkar. Ona "hakiki kıymetine" göre davranacak "adil" bir dünya hayalleri, kendini bilme kabiliyetinden mahrum olmaktan muzdarip olanların ricat ettiği sıgınlardan başka bir şey değildir.

### Aydınların Şikayetleri

Kural olarak, sıradan insan, kendinden daha başarılı olmuş olanlarla bir arada yaşama fırsatına sahip değildir. Diğer sıradan insanların muhitinde hareket eder. Patronu ile sosyal bir münasebeti asla olmaz. Bir girişimcinin veya idarecinin tüketicilere hizmet etmek açısından gereken kabiliyet ve maharetler açısından ne kadar farklı olduğunu şahsi tecrübeleriyle öğrenemez. Kıskançlığı ve içinde barındığı huzursuzluğu, etten kemikten yapılmış bir canlıya karşı değil, «işletme», «sermaye» ve «Wall Street» gibi müphem soyutlamalara yöneliktir. Böylesi solgun bir gölgeden, insanın her gün karşılaştığı tanıdık bir mahluka karşı duyulan nefretle aynı derecede nefret etmek mümkün değildir.

Mesleklerinin özel şartları veya aile bağları dolayısıyla aslında kendilerine verilmesi gereken imtiyazlarla ödüllendirilmiş olduklarına inandıkları kimselerle ilişki içinde olan kişilerde bu durum farklıdır. Nefretleri somut şahıslara yönelik olduğundan, bu kişilerdeki gerçekleşmemiş ihtiraşlardan kaynaklanan hisler özellikle zehirleyicidir. Kapitalizme lanet yağdırırlar, çünkü kendilerinin elde etmek istedikleri mevkiilere bu diğer adamlar layık görülmiştir.

Aydın olarak niteliklendirilen insanlarda durum böyledir. Mesela hekimleri ele alalım.

Her hekim, gündelik rutin ve tecrübe ile, her tıp adamının liyakat ve başarılarına göre farklı seviyelere sahip olduğu hiyerarşinin mevcudiyetinin farkına var. Kendinden daha mühim bir konumda olan ve gelişmeleri yakalamak için onların yöntemleri ve icatlarını öğrenip uygulaması ve tatbik etmesi gereken diğer hekimler, kendi sınıf arkadaşları, ihtisas döneminde birlikte çalıştığı tıp cemiyetlerinde karşılaştığı insanlardır. Hastaların karşısında ve sosyal toplantılarda onlarla biraraya gelmektedir. Bazıları arkadaşlarıdır ve ona değerli bir meslektaş olarak hitap etmektedirler. Buna karşılık onlar, halkın gözünde ve muhtemelen kazanç bakımından çok yukarılardadırlar. Onu aşmışlardır ve artık başka bir sınıfa mensuptur. Kendini onlarla karşılaştığında, aşağılanmışlık hissine kapılır. Fakat, rahatsızlığını ve kıskançlığını başkalarından gizler. Bu tür duygulara dair en hafif bir işaret bile, çok kötü bir hareket olarak görülecek ve herkesin gözünde onun değerini düşürecektir. Küçüklüğünü bastırmalı, gazabını hayali bir hedefe yöneltmelidir. Böylelikle, toplumun iktisadi teşkilatını ve kapitalizmin bayağı sistemini eleştirir. Ancak bu adaletsiz rejimde, kabiliyetleri, maharetleri, gayreti ve başarıları ile hakettiği zengin ödüllere de kavuşabilir.

Pek çok avukat, öğretmen, aktör, yazar, gazeteci, mimar, bilimsel araştırmacı, mühendis ve kimyacı için de durum aynıdır. Onlar da daha başarılı meslektaşlarının, eski okul ve kader arkadaşlarının yükselmesiyle burukluk duyarlar. Hoşnutsuzluklarını derinleştiren, tam da rekabet gerçeğinin üzerine dostluk ve meslektaşlık örtüsü çeken mesleki hareket tarzı ve ahlâk kodlarıdır.

Aydının kapitalizme karşı tahammülsüzlüğünü anlamak için, zihninde bu sistemi, başarısını kıskandığı ve aşırı ihtiraslarının gerçekleşmemesinden sorumlu tuttuğu belli sayıda rakiple birlikte canlandırıldığını farketmek gerekir. Kapitalizme karşı duyduğu heyecanlı düşmanlık, daha başarılı bazı «meslekdaşlara» karşı duyduğu nefretin gizlenmesinden ibarettir.

### Amerikan Aydınlarının Anti- Kapitalist Peşin Hükümleri

Amerikan aydınlarının antikapitalist peşin hükümleri, bir veya birkaç ülkeye has bir olgu değildir. Fakat bu olgu, Birleşik Devletler'de Avrupa ülkelerinde olduğundan daha şiddetli ve daha geneldir. Bu, şaşırtıcı görünen durumu açıklamak için, «sosyete» veya Fransızcasıyla **le monde** denilen kavram üstünde düşünmek gerekir.

Avrupa'da «sosyete», her hangi bir faaliyet sahasında sivrilmiş her şahsı kapsar. Devlet adamları ve milletvekilleri, idari hizmetlerin muayyen dairelerinin amirleri, belli başlı gazete ve dergilerin yayıncıları ve editörleri, tanınmış yazarlar, bilim adamları, sanatçılar, aktörler, müzisyenler, mühendisler, avukatlar ve hakimler, önde gelen iş adamları ile aristokratlar ve asilzade ailelerin çocuklarıyla birlikte sosyete denilen şeyi oluştururlar. Akşam yemeği ve çay partilerinde, hayır baloları ve kermeslerde, galalarda ve kokteyllerde temas halindedirler; aynı restoranlara, otellere ve kulüplere giderler. Bir araya geldiklerinde entellektüel meseleler üzerine sohbet etmekten zevk alırlar; bu, ilk kez Rönesans İtalya'sında geliştirilen, Paris salonlarında mükemmelleştirilen, Batı ve Orta Avrupa'nın tüm önemli şehirlerindeki «sosyete»ler tarafından daha sonra taklit edilen toplumsal bir ilişki tarzıdır. Yeni fikirler ve ideolojiler, daha geniş çevrelere ulaşmadan evvel ilk tepkileri bu sosyal toplantılarda alırlar 19. yüzyıl güzel sanatlar ve edebiyat tarihi, «cemiyet»in, öncüleri teşvik etmekte veya cesaretlerini kırmak-taki rolü tahlil edilmeden anlaşılabilir.

Avrupa'da "sosyete", herhangi bir alanda kendini kanıtlayan her bireye açıktır. Bu, asilzadeler ve zenginler için, daha azgelirli sıradan insanlar için olduğundan daha kolay olabilecektir. Fakat bu zümrenin mensupları, kendini şahsi olarak kanıtlamakla elde edilen konuma ve prestije, zenginlik ve ünvanlarla ulaşamazlar. Paris salonlarının yıldızları milyonlar değil, Akademie Française mensuplarıdır. Aydınlar önde gelir ve diğerleri de en-

tellektüel meselelere karşı en azından canlı bir ilgi duyarlar.

Bu anlamda sosyete, Amerikan Sahnesi için yabancıdır. Birleşik Devletler'de «sosyete» denilen şey münhasıran zengin ailelerden oluşur. Başarılı işadamları ile önde gelen yazarlar, sanatçılar ve bilimadamları arasında pek az sosyal münasebet söz konusudur. **Social Register**'da isimleri sıralanmış olanlar, kamu oyunu oluşturarak ülkenin geleceğini belirleyecek olan fikirlerin öncüleri ile bir araya gelmezler. «Sosyete»nin çoğunluğu kitaplar ve fikirlerle ilgilenmez. Bir araya geldiklerinde, kağıt oynamadıkları zaman, şahsi dedikodulara girerler, kültürel sorunlardan ziyade spor hakkında sohbet ederler. Okumaya yabancı olmayanlar bile yazarları, bilim adamlarını ve sanatçıları, dostluk kurmağa değmeyecek insanlar olarak görürler. Neredeyse aşılabilir bir uçurum, «sosyete» ve aydınları birbirinden ayırır.

Bu durumun ortaya çıkması tarihi olarak izah edilebilir. Fakat böyle bir izahat, ne hakikati değiştirebilir; ne de, aydınların «sosyete» mensuplarının kendilerini küçümseyici davranışlarına karşı duydukları tepkiden kaynaklanan hoşnutsuzluklarını ortadan kaldırabilir veya hafifletebilir. Amerikan yazarları ve bilim adamları, zengin işadamını barbar olarak görmeye, para yapmaktan başka bir şey düşünmeyen bir adam olarak değerlendirmeye yatkındırlar. Profesör, akademik başarılarından ziyade üniversite futbol takımı ile ilgilenen mezunu hakir görecektir. Bir antrenörün önde gelen felsefe profesöründen daha yüksek ücret aldığı öğrendiği zaman kendini aşağılanmış hissedecektir. Araştırmaları yeni üre-

tim metodlarına kaynaklık eden araştırmacılar, araştırma çalışmalarının nakdi değerinden başka hiç bir şeyle ilgilenmeyen işadamından nefret eder. Amerikan fizik araştırmacılarının böylesine büyük bir kesiminin sosyalizme veya komünizme yakınlık duyması gayet anlamlıdır. İktisattan bihaber olduklarına ve üniversitedeki iktisat hocalarının da tiksintiyle kâr sistemi dedikleri sisteme muhalif olduklarını gördüklerine göre, bunlardan başka bir şey de beklenemez.

Bir zümre, Amerikan «sosyetesini»nin yaptığı gibi, kendini ulusun geri kalanından, özellikle entellektüel liderlerinden böylesine soyutlarsa, çevrelerinden uzak tuttukları insanların düşmanca eleştirilerine hedef olmalarından daha tabii bir şey olamaz. Amerikan zenginlerinin içinde yaşadıkları dışlamacılık, onları mutlak bir manada toplum dışı bir zümre haline getirmiştir. Farklılıklarından beyhude bir gurura kapılabilirler. Göremedikleri, seçmiş oldukları uzaklığın onları izole ettiği ve aydınları antikapitalist politikalara yakınlık duymaya iten bir düşmanlığı beslemekte olduğudur. ■

\* Liberal Düşünce Topluluğu'nun yayın programına aldığı Ludwig von Mises'in «Anticapitalist Mentality» adlı eserinin birinci bölümünden aktarılmıştır.

#### DİPNOT

\* J. Möser, *Hakedişe Göre Terfi Olamaz.*, İlk basım 1772 (Jusus Möser, *Sämmtliche Werke*, B.R. Abeken (ed.), Berlin, 1842, C. II, s. 187-191).

Çev: Mustafa Metin